

moeite gedaan de stof enigszins overtuigend in te delen, maar ook heeft hij zich nauwelijks ingespannen om overlappingsen te voorkomen. De lezer komt dus herhaaldelijk een beschrijving van het leven van Hubbard tegen, de geschiedenis van de beweging wordt hem meer dan een keer voorgeschoteld, almede de beschrijving van de auditing techniek. Niet de bijdragen zelf, daaronder zijn zeker wel interessante aan te treffen, maar juist de slordige wijze van redigeren maken de bundel minder aantrekkelijk.

Lammert G. Jansma
Veenwouden

Jacobsen, Knut A. & Raj, Sylva J. (eds.) (2008), *South Asian Christian Diaspora: Invisible Diaspora in Europe and North America*, Farnham: Ashgate, pp. 267 + xv, ISBN 9780754662617, GB£ 55.

De godsdienst van migranten is een dankbaar onderzoeksveld. De groei van het christendom wereldwijd wekt binnen de sociale wetenschappen ook steeds meer belangstelling op. Maar christendom onder migranten kan zich als onderwerp in veel minder belangstelling verheugen. Dat is vaak begrijpelijk. Het christendom is voor veel onderzoekers op het eerste gezicht een minder uitheems, en daarmee minder interessant, verschijnsel dan andere godsdiensten. Zeker in de gevallen dat het christendom ook nog eens een minderheidsgodsdienst onder de groep migranten is, ligt het voor de hand dat er geen grote aantallen wetenschappelijke studies over hen verschijnen. De redacteurs van dit boek hebben de taak op zich genomen zo'n wat zij 'onzichtbare diaspora' noemen, in beeld te krijgen. Het gaat daarbij om Zuid-Aziatische christenen in Europa en Noord-Amerika.

Dertien verschillende case-studies uit acht verschillende landen vinden hun plaats in het boek. Om verschillende redenen is er weinig overeenkomst tussen de hoofdstukken. De Zuid-Aziaten vormen een zeer diverse groep; de migratiegeschiedenis van iedere groep heeft zijn eigen kenmerken; en de Zuid-Aziatische christenen behoren tot zeer uiteenlopende kerkverbanden. Dat zorgt ervoor dat de verschillende hoofdstukken vaak meer aparte schilderijtjes zijn dan dat ze ieder het facet van een en hetzelfde verschijnsel belichten. Meer aandacht voor de transnationale contacten binnen de Zuid-Aziatische diaspora, die door het internet steeds meer toenemen, zou wellicht hebben kunnen helpen de afzonderlijke verhalen dichter bij elkaar te krijgen. Eleanor Nesbitt schrijft hierover in haar artikel over Groot-Brittannië (p. 33-34). Maar aangezien het studieterrain zo onontgonnen is, weegt dat bezwaar niet al te zeer. Er moet ergens een begin gemaakt worden, en deze collectie is een goede start.

In een aantal hoofdstukken komt terug dat de Zuid-Aziaten er in westerse landen tegenaan lopen dat westerlingen blijkbaar een zeer vertekend beeld van het wereldchris-

tendom hebben. Daardoor blijkt het moeilijk te bevatten dat Zuid-Aziaten christen zouden kunnen zijn (p. 45, 238).

Verschillende studies in dit boek leveren een interessante bijdrage aan het verduidelijken van hybridisering van religie. Met name de hoofdstukken geschreven door Brigitte Luchesi en Damaris Lüthi geven voorbeelden hoe een hindoeïstische en rooms-katholieke identiteit als verenigbaar worden ervaren door vele Tamils.

De grote meerderheid van de studies gaan over katholieke gemeenschappen, die vaak al eeuwenoude christelijke wortels hebben in hun land van herkomst. De vragen die op deze gemeenschappen afkomen zijn: in hoeverre te assimileren in hun nieuwe land, hoe gewaardeerde eigen tradities te bewaren, en in welke relatie te treden tot de bestaande kerk. Deze vragen komen wel het meest prangend naar voren in hoe Indiase kerkgemeenschappen omgaan met het kastenvraagstuk, zoals beschreven in het hoofdstuk van Rachel Fell McDermott. Voor Nederlanders is het aardig op te merken dat Freek L. Bakker een bijdrage aan dit boek levert met een hoofdstuk over Oostindische christenen in Nederland, waarbij hij vooral aandacht besteedt aan de Evangelische Broederschap Gemeenten.

Een aanzienlijk deel van de Zuid-Aziatische christenen bestaat uit bekeerlingen. Dat wordt in dit boek op verschillende momenten wel aangestipt, maar alleen Nori Henk schenkt er in hoofdstuk 12, over een Zuid-Aziatische kerk in de Verenigde Staten, uitgebreid aandacht aan. Dit is een gemis in het boek waar verschillende verklaringen voor zijn aan te geven. De tot het christendom bekeerde Zuid-Aziaten vormen niet een afgebakende gemeenschap, zoals de katholieke, eeuwenoude, christelijke gemeenschappen met wortels in India en Sri Lanka. Daardoor zijn zij minder gemakkelijk te onderzoeken. Dat is echter niet de enige reden. Waarschijnlijk speelt de aversie van veel sociale wetenschappers tegen bekering tot het christelijk geloof ook een rol. Zo noemt Nesbitt sommige mensen 'kwetsbaar' voor evangelisten. Ook tekenend is dat ze 'convert' gebruikt als transitief werkwoord. Zendelingen bekeren mensen (p. 30), in plaats van dat mensen zich bekeren. Met beide uitdrukkingen worden er vraagtekens gezet bij de handelingsvrijheid van bekeerlingen.

Opvallend genoeg is de afkeer van bekering niet alleen merkbaar onder sociale wetenschappers, maar ook binnen kerken, zowel nationale kerken als immigrantenkerken. Brigitte Sébastia schrijft een hoofdstuk over rooms-katholieke Tamils in Frankrijk. Daarin beschrijft ze hoe van binnenuit de Tamil kerk er druk uitgeoefend wordt om zich niet te richten op buitenstaanders, maar alleen de religieuze behoeften van een subgroep katholieken te bevredigen (p. 43-44). Nationale kerken gaan soms nog verder, zoals duidelijk wordt uit de studie van Lüthi. Zij schrijft dat een protestantse nationale kerk zelfs weigert diensten in het Tamil te beleggen voor de bestaande groep protestantse Tamils, omdat zij geen zending wil bedrijven (p. 101). Bij deze naar binnen gerichte opstelling van katholieke en oecumenische kerken, is het niet verwonderlijk dat de bekeerlingen grotendeels elders te vinden zijn. Het verdient dan ook aanbeveling om in verder onderzoek meer aandacht te besteden aan Zuid-Aziatische bekeerlingen binnen evangelikale kerken.

Het doet goed dat in dit boek over het algemeen godsdienst op zijn eigen waarde wordt geschat. Slechts af en toe steekt het oude sociaal-wetenschappelijke euvel de kop op dat godsdienst vooral beoordeelt op grond van welke consequenties zij heeft op niet-godsdienstig vlak. De bijdrage van Selva J. Raj ontsnapt dat gevaar niet helemaal. Het is dan ook lichtelijk teleurstellend dat de conclusie van het boek eindigt met een beschouwing over hoe christelijke Zuid-Aziatische immigranten een bijdrage kunnen leveren aan het versterken van de maatschappij (p. 262). Hoewel ik met de analyse in kan stemmen, zou het boek gebaat zijn geweest met een einde dat over het christendom zelf gesproken had, in plaats van het sociale kapitaal dat het christendom oplevert.

Marten Visser

(Regioleider Isaan van OMF-International, en zendingspredikant uitgezonden door de PKN).